

עדכון: מרץ 2026

רקע ועקרונות מנחים:

אוקלוסיית התלמידים המחוננים והמצטיינים מהווים יחד כחמישית מתלמידי מערכת החינוך. המענים הקוגניטיביים, הרגשיים והחברתיים שהמערכת מספקת לתלמידים אלו נגזרים מהמאפיינים הייחודיים של הקבוצה ומותאמים לצרכיהם האינטלקטואליים. מענים ייחודיים אלו מתחלקים לתכניות ומסגרות לימוד שמחוץ לביה"ס (מרכזי העשרה למחוננים ולמצטיינים ותכניות אזוריות/ארציות כמו "אקדמיה בתיכון", "רוח צעירה", "מדעני העתיד" וכדומה), לתכניות המתקיימות בתוך בתי"ס בקבוצות הומוגניות (כמו תכנית "אמירים", "חינוך לפסגות", "קדם עתידים..") וכן למענים מותאמים הנדרשים בתוך הכיתות ההטרוגניות. בנוסף לתרומתם הפדגוגית מהווים תכניות ומענים אלו מוקד הכרחי לשייכות חברתית, זהות והשתייכות לקהילת לומדים בעלת מאפיינים דומים, לצד כמובן למידה מותאמת לצרכים ולמאפיינים שלהם.

יש לפעול ככל הניתן לשמירה על רצף חינוכי ועל קיומה של פעילות פיזית סדירה של כלל התכניות, המסגרות והמענים הניתנים לתלמידים המחוננים והמצטיינים גם בתקופות של אי-ודאות ומצבי חירום.

בהקשר של המסגרות הפועלות מחוץ לבתי"ס כמו מרכזי המחוננים (אליהם יוצאים התלמידים ליום בשבוע והתכניות האזוריות/ארציות), יש לזכור כי התלמידים משתייכים לשתיה מסגרות חינוכיות במקביל: בית הספר הקבוע שבו הם לומדים ומרכז המחוננים והמצטיינים. כפילות זו מחייבת תיאום שוטף ושיתוף פעולה בין המרכזים לבין בתי הספר, לרבות העברת מידע רלוונטי בין הצוותים החינוכיים לצורך מתן מענה מיטבי לתלמידי ביתר שאת בעתות חירום.

היבטים ארגוניים:

1. מרכזי מחוננים ומצטיינים

הפעלת המרכזים פיזית במצבי חירום

במצבי חירום, בעת הניתן אישור והנחיות פקע"ר / משרד לקיום לימודים פיזיים, ייתכן כי מבני מרכזי המחוננים יוקצו לשימושים אחרים, כגון צרכים קהילתיים / רשותיים או ביטחוניים. במקרים אלו נדרש לפעול לאיתור חלופה פיזית מתאימה שתאפשר את המשך הפעילות הפיזית שמקיים המרכז, שמירה על רצף הלמידה של התלמידים ועמידה במגבלות הביטחון שהוגדרו.

החלופות האפשריות להפעלת המרכזים עשויות לכלול: שימוש במבני בתי ספר סמוכים / מוסדות חינוך אחרים/מבנים קהילתיים מתאימים, בעלי עמידה מלאה בהנחיות פקע"ר והמשרד להתקהלות/לימודים פיזיים

משימות ארגוניות למנהלי המרכזים

לצורך הבטחת המשך המענה החינוכי לתלמידים מחוננים ומצטיינים, יש לפעול בהתאם לדגשים הבאים:

- ביצוע מיפוי עדכני של תלמידים מחוננים ומצטיינים, לרבות זיהוי תלמידים שנפגעו ממצבי החירום או פונו מבתייהם ודיווח יומי על כך לרפרנט המחוזי / גורמי רשות ואגף.
- במקרים של תלמידים השוהים במרכזי פינוי או במסגרות זמניות, יש לוודא מתן מענים לימודיים ורגשיים מותאמים, לרבות שמירה על קשר רציף עם המרכז החינוכי.

דגשים ארגוניים, פדגוגיים ורגשיים להפעלת מרכזי מחוננים ומצטיינים, תכניות ומענים למחוננים ולמצטיינים בתוך בתי"ס, בעתות חירום: למידה פיזית

- קידום שילוב של תכנים לימודיים המותאמים לתלמידים מחוננים ומצטיינים גם במסגרות חירום הפועלות בשטח, ככל שניתן.
- שמירה על קשר רציף עם תלמידי המרכז ועם משפחותיהם, וכן קיום מעקב סדור אחר מצבם הלימודי, החברתי והרגשי.
- הנגשת מידע להורי התלמידים לרבות תרגום מכתבי מידע לשפה הערבית עבור משפחות דוברות ערבית.
- קידום מנגנוני חונכות ותמיכה בין תלמידים, באמצעות צוות תלמידים ותלמידות לליווי ותמיכה בתלמידים שפונו מבתי"ס, לשם חיזוק תחושת השייכות והקשר למסגרת.

2. הפעלת תכניות למצטיינים בתוך בתי"ס

בתי"ס המפעילים תכנית למצטיינים ("אמירים", "חינוך לפסגות", "קדם עתידים", כיתות נחשון וכיוצ"ב) יוודאו כי עם החזרה לשגרת חירום פיסית, התכניות משולבות במערכת הבית ספרית כנדרש ועל פי התכנון המערכתי. לרוב, יבוצעו התכניות בשעות שמעבר למערכת הלימודים הרגילה. שעות הוראה (ש"ש, שעות תגבור) המיועדות לתכניות אלו ישארו עבור קבוצת החמישון העליון ולא יוסטו לצרכים אחרים. מערך ההדרכה המוסדי / מחוזי / ארצי ימשיך לתת מענה לצוות ביה"ס ולתכנית בכל הקשור להיבטים הפדגוגיים והלימודיים שלה. יש להמשיך ולשלב ככל הניתן פדגוגיות ופרקטיקות הוראה המותאמות לתלמידים המחוננים והמצטיינים בתוך הכיתות הטרוגניות.

היבטים רגשיים וחברתיים:

דגשים רגשיים-חברתיים לחיזוק חוסן:

לתלמידים המחוננים והמצטיינים מאפיינים של חשיבה גבוהה, מודעות סביבתית מפותחת ועוררות רגשית משמעותית. במצבי חירום ומלחמה מאפיינים אלו עלולים להעצים תחושות של חרדה, עומס מחשבתי ושאלות קיומיות וערכיות.

- לעיתים תלמידים אלו ממשיכים לתפקד היטב כלפי חוץ ואף מפגינים הישגים לימודיים גבוהים, אך חווים עומס רגשי פנימי משמעותי. לכן נדרש מענה חינוכי מודע ומותאם, המשלב הכלה רגשית עם שמירה על שגרת למידה פיזית משמעותית ואתגר אינטלקטואלי.
- הלמידה הפיזית במרחב הבית-ספרי/מרכז המחוננים מהווה בתקופות אלו עוגן של יציבות, קשר אנושי ותחושת שייכות. מפגש פנים-אל-פנים עם צוות חינוכי ועם קבוצת עמיתים מאפשר עיבוד רגשי, חיזוק תחושת הביטחון ושימור חוויית למידה משמעותית.
- המענה החינוכי בשעת חירום נועד לתמוך ברווחתם הנפשית של התלמידים, לחזק את החוסן האישי והחברתי שלהם, ולאפשר המשך תחושת שייכות, משמעות והתפתחות.

מאפיינים רגשיים אפשריים בקרב תלמידים מחוננים ומצטיינים בשעת חירום:

במצבי חירום תלמידים מחוננים/מצטיינים עשויים להפגין מאפיינים כגון:

- עוררות רגשית גבוהה ורגישות מוגברת לאירועים סביבתיים ולאומיים
- עומס מחשבתי וקוגניטיבי הנובע מחשיבה מעמיקה על המציאות ועל העתיד
- עיסוק בשאלות מוסריות וקיומיות כגון צדק, אחריות ומשמעות
- פער בין תפקוד חיצוני לבין עומס רגשי פנימי
- חיפוש מידע אינטנסיבי מתוך צורך בהבנה ושליטה במצב
- תחושת חוסר אונים או כעס נוכח מצבים הנתפסים כבלתי צודקים
- צורך חזק במשמעות ובהבנת "התמונה הגדולה"
- הבנת מאפיינים אלו מאפשרת לצוות החינוכי לזהות מצוקה גם כאשר היא אינה גלויה באופן מיידי.
- עקרונות ללמידה פיזית מותאמת בשעת חירום
- המענה החינוכי לתלמידים מחוננים בשעת חירום נשען על ארבעה עקרונות מרכזיים:
- שמירה על שגרה ויציבות במסגרת הלמידה הפיזית
- הגעה למסגרת חינוכית פיזית מספקת לתלמידים תחושת ביטחון ויציבות בתקופה המאופיינת באי-ודאות.

לכן מומלץ לשמור ככל האפשר על:

- זמני מפגש קבועים, מבנה שיעורים ברור וצפוי ככל שניתן
- המשך פעילות מסגרות מחוננים, תכניות העשרה ותכניות מצטיינים בתוך בתיה"ס
- פתיחה וסיום קבועים למפגש הלימודי
- השגרה יוצרת מסגרת מארגנת המסייעת בהפחתת חרדה ובשמירה על תחושת שליטה.
- יצירת מרחבים לעיבוד רגשי בתוך יום הלמידה
- תלמידים מחוננים זקוקים לעיתים למרחב שבו ניתן לעבד מחשבות ורגשות באופן מעמיק, במיוחד בתקופות של אי ודאות.
- בלמידה הפיזית ניתן לאפשר זאת באמצעות:
- שיח פתוח ומונחה בכיתה
- דיונים בקבוצות קטנות
- כתיבה רפלקטיבית
- פעילות יצירתית או הבעתית
- דיון בשאלות ערכיות וחברתיות

שיח כזה מאפשר ביטוי רגשי לצד התייחסות לחשיבה המורכבת והמופשטת המאפיינת בעיקר תלמידים מחוננים, חיזוק תחושת מסוגלות והשפעה

מומלץ לאפשר לתלמידים:

- הובלת רעיונות ויוזמות בכיתה (בקבוצת השווים ובכיתה ההטרוגנית)
- השתתפות במיזמים קצרי טווח
- יצירת תוצרים בעלי משמעות חברתית או קהילתית
- חקר נושאים הקשורים לחוסן, סולידריות וחברה
- פעילויות אלו מחזקות תחושת ערך, מסוגלות ומשמעות.
- טיפוח קשר ושייכות בתוך הקבוצה
- קבוצת העמיתים והקשר עם הצוות החינוכי מהווים גורם מגן משמעותי בתקופות משבר.

הלמידה הפיזית בעתות חירום מאפשרת:

- מפגשי שיח קבוצתיים
- עבודה שיתופית בקבוצות קטנות
- פעילויות המחזקות תחושת קהילה
- יצירת הזדמנויות למפגש בלתי פורמלי בין תלמידים
- תחושת שייכות מסייעת בהתמודדות עם מצבי לחץ ואי-ודאות ומחזקת חוסן חברתי.
- תפקיד הצוות החינוכי בלמידה פיזית בשעת חירום
- לצוות החינוכי תפקיד מרכזי ביצירת מרחב בטוח המאפשר גם למידה וגם תמיכה רגשית.

הנחיות לצוות החינוכי:

- לגלות רגישות לעומס רגשי וקוגניטיבי
- לזהות פער בין תפקוד לימודי לבין רווחה רגשית
- לאפשר שיח פתוח על שאלות מורכבות
- לשלב בין תמיכה רגשית לבין שמירה על למידה מאתגרת ומשמעותית
- לשמור על קשר אישי עם תלמידים
- לטפח אווירה כיתתית מכילה ותומכת
- איזון זה תורם לחיזוק החוסן האישי והחברתי של התלמידים.

לסיכום:

- הלמידה הפיזית בשעת חירום מהווה עבור תלמידים מחוננים ומצטיינים מרחב חשוב של יציבות, קשר אנושי ומשמעות. שילוב בין הכלה רגשית, שגרה חינוכית ברורה ולמידה אינטלקטואלית מאתגרת מאפשר לתלמידים להתמודד עם המציאות המורכבת תוך שמירה על רווחתם הנפשית. המענה החינוכי המותאם משלב בין: הכלה רגשית, שגרה חינוכית יציבה, תחושת משמעות והשפעה, חיזוק קשר ושייכות חברתית.

שילוב מרכיבים אלו מסייע לתלמידים לא רק להתמודד עם תקופת החירום, אלא גם להמשיך לצמוח, לחשוב ולפעול מתוך חוסן אישי וחברתי.

סימני מצוקה אפשריים בקרב תלמידים מחוננים במצבי חירום ומה יכול הצוות החינוכי לעשות

מענה מומלץ לצוות החינוכי	כיצד זה עשוי להתבטא	סימן אפשרי
לאפשר שיח פתוח על שאלות מורכבות, להציע מקורות מידע מאוזנים ולעודד פעילות שמחזירה תחושת שליטה	שאלות רבות על העתיד, עיסוק אינטנסיבי בחדשות, חשיבה על תרחישים	עומס מחשבתי וקוגניטיבי
ליזום שיחות אישיות קצרות, לא להסתמך רק על תפקוד לימודי כסימן לרווחה	תלמיד ממשיך להצליח בלמידה אך מדווח על מתח, דאגה או עייפות	פער בין תפקוד חיצוני למצוקה פנימית
לאפשר דיון ערכי ומוסרי, לתת מקום לחשיבה ביקורתית בתוך מסגרת תומכת	עיסוק בשאלות מוסריות, תחושת כעס או חוסר אונים	רגישות גבוהה לאי-צדק ולאירועים לאומיים
לעודד מיקוד בתחומים שבהם ניתן להשפיע ולפעול, כגון יוזמות קטנות או פרויקטים משמעותיים	חיפוש מידע רב, ניסיון "לפתור" את המצב	צורך בשליטה ובהבנת המציאות
להציע משימות עומק, חקר עצמאי או מיזמים קצרים בעלי משמעות	חוסר עניין במשימות פשוטות או חזרתיות	ירידה במוטיבציה או שעמום בלמידה
לעודד עבודה בקבוצות קטנות, שיח מונחה או פעילות משותפת	ירידה בהשתתפות בשיח קבוצתי או בפעילות	נסיגה חברתית
להציע דרכי עיבוד רגשיות כגון כתיבה, יצירה ושיח אישי	עייפות, מתח, תגובות רגשיות חזקות לחדשות	עומס רגשי סמוי

היבטים פדגוגיים:

א. במרכז המחוננים והמצטיינים:
במהלך הלמידה הפיזית במרכז, יש לשמור על אופייה הייחודי של הלמידה המותאמת
למחוננים ועל רמתה הפדגוגית הגבוהה. הפעילות הפדגוגית הפיזית תתבסס על
העקרונות הבאים:

- למידה המדגישה רב-תחומיות ובין-תחומיות
- טיפוח הסקרנות לצד חשיבה ביקורתית ויצירתית
- למידה מבוססת חקר, פתרון בעיות ופרויקטים
- עיסוק נרחב בהעמקה והרחבה לנושאים הנלמדים
- יצירת קהילת לומדים פעילה, שיתופית ומאתגרת

ב. בתכניות המצטיינים הבית ספריות ובכיתות ההטרוגניות
הוראה ולמידה על פי עקרונות התכנית

- שימוש בפרקטיקות הוראה המאפשרות לתלמידים בחירה, העמקה, התנסות
במשימות חקר, רב תחומיות, עיסוק ב"שאלות גדולות", משימות אישיות, הצגת
תוצרים בפני הכיתה וכדומה (פירוט ודוגמאות ניתן למצוא במרחב הפדגוגי תחת
תפיסת "המחונן והמצטיין בכיתתו" ובסיוע המדריכים המוסדיים המלווים את בתי"ה")
